

Gränsland av Ellen Ekholm

Jag har arbetat med palliativ vård i tolv år - i tio år på Kärnjukhuset i Skövde som kontakt- och konsultsjusköterska för kirurgens palliativa patienter som vårdades hemma, därefter med verksamhetsutveckling på en nystartad enhet för palliativ utveckling och rådgivning på Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg. I mitt arbete som sjuksköterska i palliativ vård har jag följt många människor genom deras sista tid, såväl unga som gamla, och många av dessa har berört mig förstås. Det är en sådan förmån att som delaktig åskådare få följa med på denna resa genom gränslandet tillsammans med dem och deras närstående. Jag kan inte tänka mig att jag någon gång kommer att lämna det meningsfulla arbetet med vård i livets slutskede. Skrivande är för mig en hobby och ett sätt att bearbeta såväl glädjeämnen som sorger i tillvaron. Det har jag alltid gjort och hoppas att jag även fortsättningsvis kommer att känna samma lust.

Den femte december klockan kvart i tre på morgonen drog hon sitt sista andetag. Det sista andetaget var ett i raden av ytliga lite rossliga andetag, det var inget speciellt alls med det och inget antydde att just detta skulle bli det allra sista.

När det hade varit ljus i tjugominuter vaknade hon. Det var den fjärde december men det visste hon inte. Inte heller att klockan var lite mer än halv nio på morgonen. Det var inte viktigt för henne. Men hon noterade att det fanns dagsljus i rummet, trots att hon inte orkade slå upp ögonen.

En av de första tankarna hon tänkte var att hon ännu var vid liv. Hon hade brukat tänka den tanken i samband med uppvaknandet de senaste dagarna. Ibland gjorde henne tanken orolig, gav henne hjärtklappning och en tung känsla i bröstet, svårare att andas. Inte vetskapen om att hon fortfarande var vid liv utan vetskapen om att hon snart inte skulle vara det.

Denna morgon var hon dock lugn till sinnet.

Det var tyst i hennes sovrum och tyst inåt lägenheten. Utanför fönstret hörde hon svaga ljud av spårvagnar och ljud av en snöskyffel som skrapade regelbundet mot marken.

Hon förstod att det var morgon. Hade vaga minnen av att en sjuksköterska varit hos henne innan det dagades och pysslat med droppet eller något annat. Samma sjuksköterska hade småpratad lite om att det snöade lätt och att det var kallt och mörkt, nämnt att dagsjuksköterskan skulle komma lite senare.

Hon undrade nu flyktigt när lite senare kunde vara men brydde sig egentligen inte så mycket om det. Just nu kändes allt ganska bra. Hon låg bekvämt och hade inte ont någonstans. Hon trodde att hon fått en spruta av sjuksköterskan. Möjligen kände hon sig lite ensam. Hon önskade att hon hade haft någon hos sig. Helst en livskamrat som kunde skänka närhet och kärlek. Hon tänkte som hastigast på Inge som hon varit tillsammans med vid tillfället för sjukdomsbeskedet. Deras förälskelse hade vid den stunden precis börjat övergå i djupare känslor och hon brukade då tänka att hon var lyckligt lottad som träffat en bra man som hon skulle kunna åldras tillsammans med.

Inges känslor hade dock inte visat sig starka nog att klara av ett cancerbesked. Med olust mindes hon Inges besvikna min när han förstod att han satsat på och investerat känslor i fel kvinna. Det gjorde ganska ont att minnas och därför försökte hon låta bli.

Men som hon saknade. Kanske inte främst denne Inge utan någon. Kanske sin exman som under många år var hennes bästa vän. Men inte skulle han komma och hålla om henne nu, efter det hon gjort mot honom. Det var inte tänkbart. Hon hade alltid varit en fysisk person som älskat kroppskontakt. Att hålla om, klappa på och ligga nära. Det var trygghet för henne.

En av sjuksköterskorna hade för ett tag sedan pratat med henne om skin hunger,

ett begrepp som tydligen var vetenskapligt förklarat. Och hon kunde bara hålla med. Huden ropade efter att bli vidrörd. Och hon hade fått beröring av sjuksköterskan några gånger. Den beröringen hade ett annat fint namn; taktil massage. Sjuksköterskan hade förklarat att systematisk beröring av huden i form av mjuk massage lindrade smärta och oro, var avslappnande och gav ett stort välbefinnande. Det stämde. Hon hade mått jättebra både under tiden och en bra stund därefter. Men längtan efter mer och annat kom strax tillbaka igen.

Hon hörde att ytterdörren öppnades och att det prasslade i hallen av skor och jacka som togs av. ”Hallå mamma, det är Emilia”

Lilla gumman, tänkte hon, vad gör hon här så tidigt. Kanske är det helg?

Emilia hördes komma in i rummet och ställa sig vid sängen. Hon strök över hennes kind och viskade ”God morgon. Är du vaken?”

Som hon önskade att hon hade orkat svara, eller åtminstone öppna ögonen och titta på sin fina dotter. Men krafterna fanns inte till någotdera. Kanske senare, hoppades hon. Istället njöt hon av beröringen och av ljudet från dotterns andetag helt nära. ”Alex kommer också snart” viskade dottern.

Strax därefter ringde dörrklockan och Alex’ mörka röst förkunnade hans ankomst. Efter ett par minuter kände hon en kall och stor hand läggas mjukt på pannan och hans röst återkom; ”Hej morsan. Hur är läget idag?”

När hennes dotter och son började prata lågt sinsemellan kände hon att hon dåsade bort. Det kändes lugnt i rummet.

Hon vaknade till på nytt när dörrklockan ringde igen och fler människor kom in. Hon hörde en kvinna presentera sig som sjuksköterskan Pia och en man som läkaren Sture.

”Vi vill prata lite med dig och dina barn idag” sa en av dem. Hon hörde dem rumstera om och förstod att de bar in fler stolar i rummet och satte sig kring sängen. En av dem, antagligen Emilia, satt på sängkanten och strök hennes hand. Så tog den nyanlända läkaren till orda. ”Som ni säkert har märkt har ju er mamma inte blivit bättre efter sista cellgiftbehandlingen utan snarast sämre” Hon noterade att det pratades om henne och inte med henne men hon lät det passera. Hon orkade ju ändå inte svara. Istället ansträngde hon sig att lyssna till det som sades. Hon hörde inte riktigt allt men uppfattade i alla fall att hon inte kunde få mer cellgifter och att inga undersökningar var nödvändiga varför hon inte behövde åka till sjukhuset fler gånger. Hemma skulle hon få hjälp med att må så bra som möjligt och sjuksköterskor och läkare skulle komma ännu oftare nu. Hon hörde ord som palliativ, närståendepenning, luftmadrass och morfinpump men förstod inte riktigt.

Emilias röst lät darrig och svag när hon frågade om näringsdroppet. Läkarens röst var inkännande men bestämd när den förklarade att droppet nu skulle göra henne mer skada än nytta. Sjuksköterskans milda röst förklarade saker som munvård och saliversättning.

Emilia snörvlade till och snyftade stilla. Åh vad hon önskade att hon kunde trösta sin dotter nu. Krama om henne och vagga henne som hon alltid gjort när något tråkigt eller skrämmande hänt. Hålla henne nära.

Hon kände hjärtat börja rusa och bröstkorgen bli trång. Det tog emot när hon andades. Emilia tyckte märka detta för klappandet av handen intensifierades och även kinden började smekas intensivt. En oro spred sig i rummet och en ökning av aktiviteten blev påtaglig. Strax kände hon ett lätt stick i låret och hörde den mjuka rösten från sjuksköterskan ”Så, nu känns det snart bättre. Du har fått lite lugnande medicin”

När lugnet hade lagt sig fortsatte pratandet men nu orkade hon inte försöka lyssna längre.

Nästa gång hon vaknade tänkte hon som vanligt på att hon fortfarande levde. Därefter noterade hon röster i rummet. Hon kände igen sina barns men inte de andra. En myndig röst förkunnade att någon måste lyfta någon annan för att

något skulle komma på plats. Hon undrade om detta rörde henne och förstod att det gjorde det när starka armar omslöt henne och försiktigt lyfte upp henne. Alex' röst killade mot hennes öra när han mumlade "Såja morsan. Du ska få en ny madrass. Det tar inte lång stund". Det var skönt att vila i hans famn. Hon njöt av det men strax blev hon lagd på sängen igen. Nu på en madrass som surrade och tycktes röra på sig. Till all lycka lade de henne på hennes favoritsida, den högra och hon slappnade strax av och vande sig vid madrassen. Någon började treva under hennes nattlinne och drog upp det över magen så hon huttrade till. "Jag ska bara greja lite här och koppla en smärtpump så du inte behöver ha ont" sa en röst som hon då kände igen som sjuksköterskans. Hon kände ett litet stick i huden på bröstkorgen och sedan drogs nattlinnet ner igen. Hon hörde den milda rösten förklara för Emilia och Alex om morfin, extradoser och spärrtider. Alex ställde massor av frågor och hon hörde att han var orolig. Genast började hjärtat banka snabbare och andetagerna kändes tunga. Några ögonblick senare kände hon ett nålstick i benet och en röst som än en gång pratade om lugnande medicin.

Hon dåsade bort igen.

Det var tyst i rummet när hon vaknade till. Och mörkt. Hon låg kvar på sin högra sida men nu gjorde det ont i höften och i magen. Hon försökt vända över på rygg men orkade inte trots att hon ansträngde sig så att hon flämtade och jämrade sig. Plötsligt kände hon en hand mot kinden och hörde Emilia "Mamma, jag är här. Jag ska ge dig lite extra mot värken" Sedan fortsatta Emilia att prata med henne men hon orkade inte riktigt lyssna. Efter en stund kom Alex in i samtalet och hon kunde somna om.

Emilia och Alex halvlåg i varsin fåtölj nära sin mammas säng. Ingen av dem ville gå och lägga sig fast de hade pratat om att turas om. De småpratade eller läste och någon stund blundade de men de hade hela tiden koll på mamman i sängen.

Hon hade haft ont för en stund sedan, det hade de tydligt märkt och efter att ha tryckt på den anvisade knappen på morfinpumpen hade mamman somnat om. Nu var klockan nästan halv två på natten om hon hade sovit lugnt i ett par timmar när hon började flåsa på det viset hon gjort ett par gånger tidigare och som sjuksköterskan hade kallat oro och som de förstod var dödsångest.

Sjuksköterskan hade sagt att morfinet kunde hjälpa lite men att de fick ringa efter henne eller någon av kollegerna om de ville så kunde de ge en spruta. Efter att ha tryckt på morfinpumpen tittade Emilia på klockan och sa "Om en halvtimme kommer de ju ändå. Vi kanske kan vänta?" Alex nickade men inte utan skepsis.

Oron tycktes förvärras och smittade de två vid sängkanten. De tittade ideligen på klockan men denna gick långsamt och det var fortfarande tjugofem minuter kvar tills sjuksköterskan skulle komma.

"Kommer du ihåg" sa Emilia "när vi var små och var ledsna, hur mamma alltid höll om oss?"

"Ja" svarade Alex "Hon höll ofta om oss. Alltid när vi skulle sova låg hon bakom oss i sängen, höll om och sjöng om regnbågen."

De log båda åt minnet.

"Och pappa brukade hålla om henne när hon var ledsen. Kommer du ihåg när mormor och morfar hade dött och pappa höll om henne i flera dagar medan farmor skötte om oss?" fortsatte Alex.

Emilia nickade.

"Ja, och när hon kom hem från sjukhuset efter missfallet"

De tystnade.

"Tror du..." sa Emilia och sneglade mot mamman i sängen.

Alex nickade igen.

"Kanske..."

"Men madrassen då?" funderade Emilia och kände med handen i sängen. Alex tog upp telefonen och knappade snabbt in numret från lappen de fått av sjuksköterskan.

Emilia hörde och såg hans oro när han presenterade sig, beskrev mammans tillstånd och deras förslag. Han knäppte av och log lättat mot Emilia.

"Inga problem. Madrassen anpassar sig automatiskt efter vikten."

Hon kände hur det blev varmt och behagligt tungt om ryggen och hörde hur någon sjöng svagt nära hennes öra *"Ovan regnbågen finns ett sagans land..."*

En arm höll om hennes kropp och hon tyckte sig känna ett annat hjärta slå.

Hennes eget hjärta hade hamrat på i bröstet en så skrämmande lång stund att hon tänkte att det nog inte skulle orka så länge till. Nu kände hon hur det långsamt lugnade sig och hon tyckte att det blev lättare att andas. Mardrömmarna om att snava och falla handlöst tycktes lösas upp och försvinna. Hon kände sig trygg.

Den femte december klockan kvart i tre på morgonen drog hon sitt sista andetag. Det sista andetaget var ett i raden av ytliga lite rossliga andetag, det var inget speciellt alls med det och inget antydde att just detta skulle bli det allra sista.